

Сластьонівські школи – зразок українського архітектурного модерну

Весна 2017 року у Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного (ДНАББ ім. В. Г. Заболотного) розпочалася під знаком гуманітарного проекту «Школи Лохвицького земства».

Задум гуманітарного проекту «Школи Лохвицького земства» з'явився декілька років назад, коли було виявлено 53 будівлі шкіл Лохвицького земства Полтавської губернії. Питанням їхнього збереження та відновлення перейнялися журналістка, громадська діячка, перший заступник Голови Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення Ольга Герасим'юк та фотограф і дослідник Максим Іванов. За ці роки вони згуртували навколо проекту команду небайдужих активних людей і фахівців-архітекторів Майстерні архітектора Бикова. Толоки, зустрічі, презентації, поїздки, а між ними обміри, фотофіксація, підготовка проектної документації й публікацій, а також багато кропіткої волонтерської праці у вільний від роботи час.

Земські шкільні будинки було збудовано у 1909–1910 рр. на території Лохвицького земства (нині територія Полтавської, Сумської та Чернігівської областей) за проектами відомого українського живописця, графіка, етнографа, архітектора і педагога Опанаса Сластьона. Він створив і залишив для нащадків унікальний національний архітектурний стиль – український модерн.

Український архітектурний модерн і школи Лохвицького земства вперше дослідив відомий український історик архітектури, академік В. В. Чепелик. У своїй монографії «Український архітектурний модерн» він писав: «О. Г. Сластьон виступає новатором, котрий збагачує композицію шкільного будинку і стає провідником прогресивного принципу в сільському будівництві. Зовнішній вигляд шкіл відзначають органічні, оригінальні та мальовничі форми, які правдиво відбивають на фасадах внутрішню розпланування й функціональне призначення приміщень. Декоративні прикраси шкіл були

створені на основі глибокого розуміння пластичних можливостей дерев'яної конструкції та цегляного обличкування, що характеризувалося підкреслено декоративним характером орнаментативності. Декор будівель було створено на підставі народних вишивок й традицій цегляного мурування»¹.

Ідея щодо розробки і будівництва українських шкіл виникла у письменниці, громадської та культурної діячки Олени Пчілки. Про цей факт пише у своєму дослідженні В. В. Чепелик: «Ще під час революції 1905–1907 рр., коли взагалі у суспільстві посилюються демократичні тенденції, Олена Пчілка подала думку щодо необхідності споруджувати сільські школи в архітектурних формах народного стилю».

Прошло 100 років і надзвичайно актуальним сьогодні є проведення заходів із збереження архітектурного спадку Опанаса Сластьона.

ДНАББ ім. В. Г. Заболотного в межах власного соціально-бібліотечного проекту «Історія малих міст України» вже майже 10 років проводить дослідження інформаційних ресурсів про історико-архітектурні, природно-географічні особливості малих міст України, особистості видатних митців (архітекторів, художників, скульпторів, археологів, діячів культури, краєзнавців та ін.), життя або діяльність яких пов'язані з досліджуваними малими містами.

Розуміючи нагальність збереження унікальних будівель земських шкіл, фахівці бібліотеки долучилися до проекту «Школи Лохвицького земства». Впродовж березня користувачі та гості бібліотеки мали можливість ознайомитись із виставкою, експозиція якої складалася із 2-х частин: сучасних світлин одного з ініціаторів проекту, фотографа Мак-

¹ Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / В. В. Чепелик; упоряд. З. В. Мойсенко-Чепелик; Всеукр. фонд відтвор. видат. пам'яток іст.-архіт. спадщини ім. О. Гончара, Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури. – К. : КНУБА, 2000. – С. 102.

Учасники презентації архітектурно-реставраційної частини проекту
“Школи Лохвицького земства”

в архітектурі, що виникло як виключно народний стиль в період невеликого спаду диктату Російської імперії. О. Сластьон розробив абсолютно етнічний національний стиль і цікавий декор будівель, що відображають приналежність до України.

Іван Биков відзначив особливий задум О. Сластьона щодо найкращого місця розташування шкіл. Він проектував школи з баштами на самому високому й красивому місці в селі, щоб було видно здалеку, як храм. Архітектор звернув увагу, що робота з проектування і будівництва

Гості презентації під час заходу

Книжкова виставка видань про Опанаса Сластьона із фонду Бібліотеки Заболотного

велася в 3 етапи та мала свої відмінності. Він також виокремив архітектурні особливості шкіл Лохвицького земства: башти, фігурну кладку, шестигранні вікна, розсувні перегородки та вигнуті цеглою орнаменти. Далі всі перераховані особливості Іван Биков детально охарактеризував на найбільш цікавих прикладах, демонструючи їх на слайдах і представлених в експозиції кресленнях і фото.

Керівник архітектурної майстерні прозвітував головним результатом плідної праці – 19 земських шкіл стали щойно виявленими об'єктами архітектурної спадщини.

Архітектор Аліна Мигидюк продовжила презентацію архітектурно-реставраційної частини. Вона розповіла про те, що для замовлення Лохвицького земства Опанас Сластьон розробив 8 типових проектів земських училищ (саме так в той час називалися школи), куди увійшли проекти одно-, дво-, три- і чотирикомплектних шкіл, розширеного і зменшеного типу. Зменшений тип відрізнявся відсутністю кімнат сторожа, сільської бібліотеки, меншими габаритами кімнат. Щодо планувань нам відомо, що трикомплектні школи мали П-подібну форму і дві башточки, двокомплектні – Т- або Г-подібну форму і одну башточку, а планування однокомплектної виконано на дві сторони і з однією башточкою.

Крім того, пані Аліна звернула увагу, що О. Сластьон «розробив комплект схем цегляного декору для фасадів, дерев'яні декоративні елементи (карнизи, люкарни) та кілька видів башточок. У всіх школах ним було закладено один планувальний принцип, на всіх школах використаний один дерев'яний карниз і один з декількох розроблених орнаментів. Саме тому проекти шкіл Лохвицького земства вважаються типовими. При цьому, в обмірювальних експедиціях не було виявлено двох ідентичних шкіл. Виходячи з цього, було зроблено висновок, що кожен з проектів індивідуально доопрацьовувався і

Експозиція, підготовлена спеціалістами Майстерні архітектора Бикова

обговорювався за місцем». Також Аліна Мигидюк детально розповіла про декор, матеріали та родзинки архітектури шкіл, спроектованих О. Сластьоном.

У заході взяли участь архітектори, краєзнавці, педагоги, художники, представники ЗМІ та небайдужі до української культури громадяни. Тому було багато бажаючих висловити свою підтримку й вдячність команді проекту. В обговоренні взяли участь директор Педагогічного Інституту Київського університету імені Бориса Грінченка Віктор Юрченко, заступник декана архітектурного факультету Київського національного університету будівництва та архітектури Людмила Бачинська, начальник

відділу Національного Києво-Печерського заповідника Олександр Романченко, художник-живописець Олександр Піддубник та ін.

Подорожуючи українськими селами, учасники проекту «Школи Лохвицького земства» спілкувались із місцевими жителями, запрошували їх на спільні толоки. Вони спостерігали, як у людей розвивається і з'являється інтерес до історії своїх сіл і архітектурної спадщини. Сьогодні із впевненістю можна говорити про те, що проект покликаний не тільки зберегти сластьонівські школи, але й відродити українську архітектуру, повернути українцям свою автентичну історію та культуру.